



Politiek Online

strategie, communicatie & participatie



Eindrapportage online discussie over het Nederlandse landschap



Ministerie van LNV



22 september 2008



Politiek Online

Prinses Mariestraat 36

2514 KG Den Haag

T: 070 362 97 97

F: 070 345 45 41

✉ info@politiekonline.nl

www.politiekonline.nl



Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Methodiek	5
3. Deelnemers	7
4. Resultaten	10
4.1 Nostalgie – moderniteit	10
4.1.1 Resultaten discussie	10
4.1.2 Resultaten enquête	14
4.1.3 Conclusies	15
4.2 Uw eigen betrokkenheid	16
4.2.1 Resultaten discussie	16
4.2.2 Resultaten enquête	18
4.2.3 Conclusies	19
4.3 Schaarse ruimte	20
4.3.1 Resultaten discussie	20
4.3.2 Resultaten enquête	23
4.3.3 Conclusies	23
4.4 Kosten – baten	24
4.4.1 Resultaten discussie	24
4.4.2 Resultaten enquête	27
4.4.3 Conclusies	27
4.5 Toegankelijkheid	28
4.5.1 Resultaten discussie	28
4.5.2 Resultaten enquête	32
4.5.2 Conclusies	32
5. Conclusies	33

Bijlage



1. Inleiding

Het ministerie van LNV werkt samen met het ministerie van VROM en de organisaties uit het Landschapsmanifest aan de verbetering van het Nederlandse landschap. De komende jaren wil het ministerie samen met deze organisaties aandacht vragen voor het landschap door middel van een campagne.

Er is veel gaande in ons Nederlandse landschap. Het westen en belangrijke delen van Brabant, Limburg, Overijssel en Gelderland zijn sinds de jaren negentig van de vorige eeuw in een permanente staat van verbouwing terechtgekomen, zo lijkt het. De snelle veranderingen en wijze waarop ze plaatsvinden, leiden bij velen tot een gevoel van onbehagen. De verstedelijking van het platteland gaat door. Uitbreiding gaat ten koste van het karakteristieke, cultuurhistorische landschap. De ideaaltypische weidsheid en openheid van het Nederlandse polderlandschap verdwijnt in het westen steeds meer. De publieke opinie spreekt op alarmerende toon over verrommeling.

In 2008 is het ministerie van LNV een maatschappelijke dialoog over het landschap gestart. Met een aantal burgers is in huiskamergesprekken verkend welke thema's onder inwoners van Nederland leven als het om het landschap gaat. Om de resultaten van de huiskamergesprekken te verbreden, heeft Politiek Online in opdracht van het ministerie van LNV een online discussie over het Nederlandse landschap georganiseerd. De online discussie is aangevuld met een online enquête. Dit rapport bevat de resultaten van de discussie en de enquête.

De resultaten van de huiskamergesprekken en het internetforum tezamen wil LNV gebruiken als input voor de Agenda Landschap. De agenda, die dit najaar verschijnt, bevat een visie en acties van het kabinet om de kwaliteit van het Nederlandse landschap een nieuwe impuls te geven. Ook kan het ministerie de resultaten gebruiken voor de Landschap Top op 26 en 27 september en de invulling van de publiekscampagne.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 beschrijft de methodiek van de online discussie. Hoofdstuk 3 gaat in op de achtergrond van de deelnemers aan de discussie en de respondenten van de enquête. In hoofdstuk 4 beschrijven we de resultaten. En tenslotte trekken we in hoofdstuk 5 conclusies.



2. Methodiek

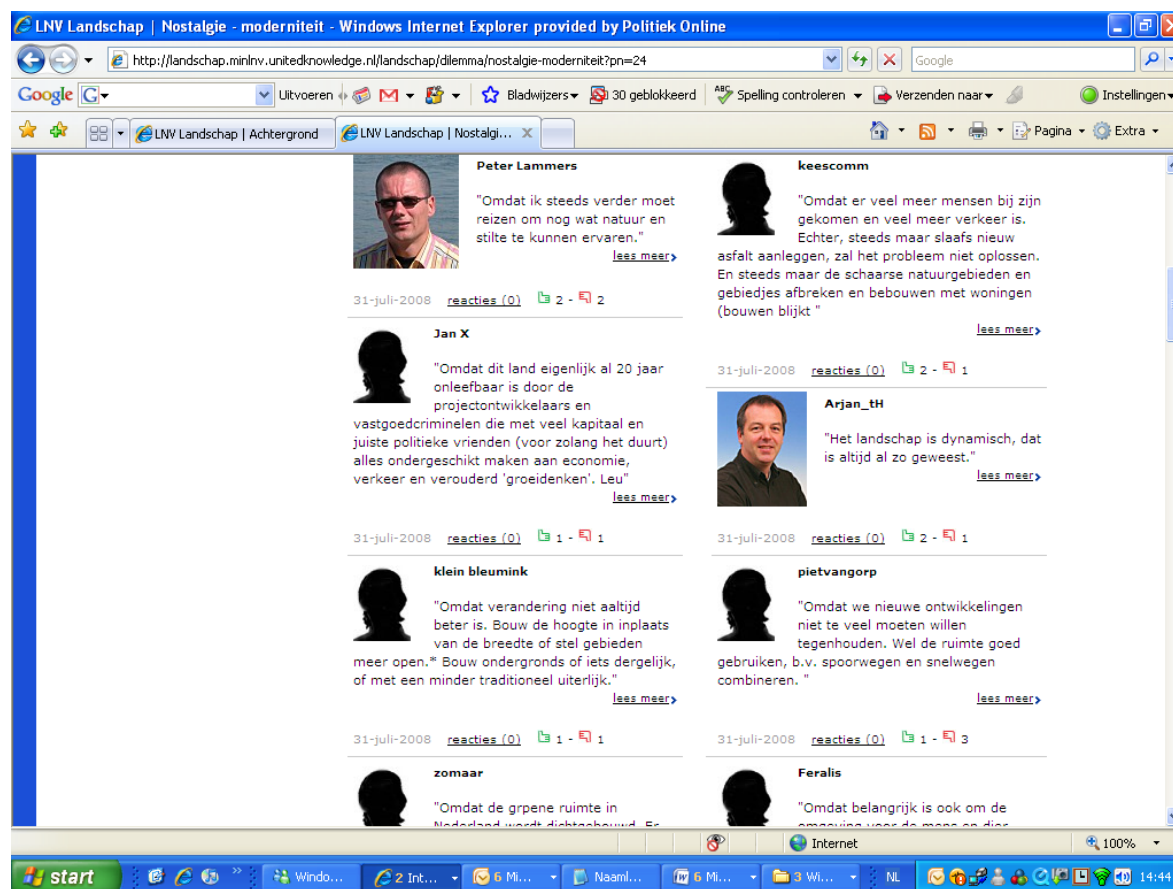
De internetdiscussie is op 31 juli 2008 van start gegaan. Deelnemers konden hun mening geven aan de hand van vijf dilemma's:

- Nostalgie – moderniteit
- Uw eigen betrokkenheid
- Schaarse ruimte
- Kosten-baten
- Toegankelijkheid

Voordat bezoekers konden reageren, moesten ze een eenvoudig profiel van zichzelf aanmaken. Daarin konden ze onder andere aangeven in welke provincie ze wonen, of ze in de stad of op het platteland wonen en wat hun betrokkenheid bij het landschap is. Ook konden ze een foto toevoegen op hun profiel.

De dilemma's bestonden uit twee stellingen die elk een kant van het dilemma representeerden. De deelnemers konden aangeven voor welke stelling ze het meeste voelden en hun keuze toelichten in een tekstveld dat begon met 'Omdat...'. Zo wilden we inzicht krijgen in de achterliggende redeneringen. Ook konden deelnemers reageren op bijdragen van anderen. En ze konden de bijdragen van anderen beoordelen met behulp van een duimpje omhoog of een duimpje omlaag (zie figuur 1).

Figuur 1 Schermafdruk discussie landschap



Voordat het forum live ging, heeft Politiek Online voor alle dilemma's één of meerdere mensen benaderd met de vraag of zij een startbijdrage wilden leveren. Deze mensen waren enerzijds professionele stakeholders (bijvoorbeeld directeurs van organisaties uit het Landschapsmanifest), anderzijds betrokken burgers (bijvoorbeeld deelnemers aan de huiskamergesprekken). Deze bijdragen waren bedoeld om de discussie aan te jagen.

Op basis van de discussiebijdragen uit de eerste en de tweede week zijn twee keer verdiepende vragen gesteld aan de deelnemers. Na de derde week is op basis van de bijdragen een online enquête gemaakt. Met de enquête wilden we inzicht krijgen in hoeverre individuele meningen uit het forum breder gedragen worden. De resultaten van de enquête zijn niet representatief voor de gehele Nederlandse bevolking, maar geven een indicatie van de bijval die individuele meningen uit het forum krijgen. De enquête heeft twee weken online gestaan. Op 4 september sloot zowel de discussie als de enquête.



3. Deelnemers

Voor de online discussie hebben 1114 mensen een profiel aangemaakt. 1751 mensen hebben de enquête volledig ingevuld. Het is aannemelijk dat een groot deel van de 1114 mensen die een profiel aangemaakt hebben, ook de enquête hebben ingevuld. Echter, zeker weten doen we dat niet, omdat we vanwege de korte doorlooptijden gebruik moesten maken van twee verschillende systemen. We hebben zowel in de profielen als in de enquête gevraagd naar dezelfde achtergrondkenmerken. Die bespreken we in dit hoofdstuk.

Deelnemers online discussie

Van de mensen die een profiel hebben aangemaakt voor de online discussie, woont 48,9% op het platteland. 45,1% woont in de stad.¹ De deelnemers aan de discussie komen voornamelijk uit de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Gelderland en Noord-Brabant (zie tabel 1).

Tabel 1 Deelnemers per provincie

Provincie	Aantal	%
Drenthe	34	3,1%
Flevoland	20	1,8%
Friesland	40	3,6%
Gelderland	149	13,4%
Groningen	25	2,2%
Limburg	40	3,6%
Noord-Brabant	115	10,3%
Noord-Holland	160	14,4%
Overijssel	75	6,7%
Utrecht	104	9,3%
Zeeland	26	2,3%
Zuid-Holland	183	16,4%
Onbekend	143	12,8%
Totaal	1114	100,0%

Iets meer dan de helft van de deelnemers woont al langer dan 20 jaar op dezelfde plek (zie tabel 2).

¹ Niet alle gegevens in het profiel waren verplicht om in te vullen, vandaar dat niet alle percentages optellen tot 100%

Tabel 2 Woontuur op deze plek (deelnemers discussie)

Woontuur op deze plek	Aantal	%
Korter dan een jaar	42	3,8%
1-5 jaar	133	11,9%
6-10 jaar	125	11,2%
11-20 jaar	168	15,1%
Langer dan 20 jaar	577	51,8%
Onbekend	69	6,2%
Totaal	1114	100,0%

De deelnemers zijn een mix van betrokken burgers en professionals. De burgers geven aan bij het landschap betrokken te zijn onder andere als wandelaar, fietser, genierter, bewoner, vrijwilliger en natuurliefhebber. De professionals zijn onder andere agrarische ondernemers, beleidsmedewerkers, planologen, landschapsarchitecten, onderzoekers en bestuurders.

Respondenten enquête

Van de 1751 mensen die de enquête ingevuld hebben, woont 57,9% op het platteland. 42,1% woont in de stad. Ook bij de respondenten aan de enquête zien we dat de meeste van hen uit Zuid-Holland, Noord-Holland, Gelderland en Noord-Brabant komen (zie tabel 3).

Tabel 3 Respondenten per provincie

Provincie	Aantal	%
Drenthe	56	3,2%
Flevoland	33	1,9%
Friesland	69	3,9%
Gelderland	253	14,5%
Groningen	33	1,9%
Limburg	71	4,1%
Noord-Brabant	234	13,4%
Noord-Holland	262	15,0%
Overijssel	150	6,8%
Utrecht	178	10,2%
Zeeland	68	3,9%
Zuid-Holland	304	17,4%
Ik woon in het buitenland	16	0,9%
Totaal	1751	100,0%

Een meerderheid van de respondenten (60,0%) woont al langer dan 20 jaar op deze plek (zie tabel 4)

Tabel 4 Woontuur op deze plek (respondenten enquête)

Woontuur op deze plek	Aantal	%
Korter dan een jaar	46	2,6%
1-5 jaar	193	11,0%
6-10 jaar	181	10,3%
11-20 jaar	280	16,0%
Langer dan 20 jaar	1051	60,0%
Totaal	1751	100,0%

De meerderheid van de respondenten (75,8%) is als bewoner/burger bij het Nederlandse landschap betrokken. Meer dan de helft (52,3%) bestempelt zichzelf als recreant, 12,1% is beleidsmedewerker, 8,5% onderzoeker, 10,9% agrarisch ondernemer, 2,6% recreatie ondernemer en 6,7% is ondernemer op een ander terrein. Bijna een kwart van de respondenten (22,8%) gaf een ander antwoord (zie bijlage). Dit zijn voornamelijk mensen die door een (neven)functie in de non-profit sector of als vrijwilliger bij het landschap betrokken zijn.



4. Resultaten

Landschap is een onderwerp dat leeft in Nederland. Dat blijkt uit het grote aantal bijdragen dat gedurende vijf weken geplaatst is in de discussie en het grote aantal ingevulde enquêtes. In totaal gaat het om 1774 bijdragen, verdeeld over de vijf dilemma's. Het dilemma nostalgie – moderniteit was het meest populair met 688 bijdragen. De overige dilemma's waren goed voor zo'n 200 tot 300 bijdragen. De populariteit van het dilemma nostalgie –moderniteit kan deels verklaard worden door het feit dat dit dilemma bovenaan stond in de discussie. Echter, na 3 weken is de volgorde van de dilemma's veranderd, en ook toen werd er het meest gereageerd op dit dilemma. Veel deelnemers plaatsen meer dan een bijdrage.

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten per dilemma van de online discussie en de enquête. De resultaten van de discussie zijn kwalitatief van aard. Mening van individuele deelnemers zijn niet te kwantificeren in percentages. Wel kunnen we aangeven of meerdere deelnemers er een vergelijkbare mening op na houden. De resultaten van de enquête zijn kwantitatief. Bij die resultaten is gekeken of er een relatie is met de achtergrondkenmerken van de deelnemers. Is het bijvoorbeeld zo dat mensen die in de stad wonen anders denken over bepaalde stellingen dan mensen die op het platteland wonen? Er bleek slechts bij één stelling een noemenswaardig verschil te zijn op basis van achtergrondkenmerken (zie paragraaf 4.3.2). Verder bleek er bij de respondenten in deze enquête geen verband te zijn tussen achtergrondkenmerken en de antwoorden die ze gaven.

4.1 Nostalgie - moderniteit

4.1.1 Resultaten discussie

Het dilemma nostalgie – moderniteit is met de onderstaande tekst ingeleid op de discussiesite.

“Het landschap is eeuwenoud. Rijen knotwilgen, een kerktoren en een molen in de verte, kleinschalige land- en tuinbouw. Dat zijn beelden van het landschap van vroeger. Het landschap ontwikkelt zich. Schaalvergroting in de landbouw, uitbreiding van steden, aanleg van wegen: het heeft allemaal invloed op het landschap. De geschiedenis leert dat de ontwikkeling van vandaag het landschap van morgen is. Er is een spanning tussen het behouden van het landschap van vroeger en de ontwikkelingen van vandaag de dag. Wat vindt u van de veranderingen in het landschap? Wanneer moeten we kiezen voor het behouden van bestaande landschappen en wanneer moeten we nieuwe landschappen ontwikkelen? Verandert onze opvatting van wat een mooi landschap is door de jaren heen?”

De deelnemers konden kiezen voor de volgende stellingen die elk een kant van het dilemma representeren:

- Ik mis het vrije landschap uit mijn jeugd

- Verandering hoort erbij, dus ook het landschap verandert

Zoals gezegd telt dit dilemma maar liefst 688 bijdragen. Een groot aantal mensen geeft aan het vrije landschap uit hun jeugd te missen. Vroeger was het landschap onderscheidend, tegenwoordig gaat het steeds meer op elkaar lijken, vindt een deel van hen. Noel (woont in de stad in Friesland, bewoner) verwoordt het als volgt: *“Omdat wat vroeger herkenbaar was als Limburgs of Fries nu verworpen is tot Nederlands/Europees. De eigenheid van de omgeving en de bebouwing gaat steeds meer verloren. Cultuur-landschap wordt verruild voor instant-landschap.”*

Ook verrommeling wordt geregeld genoemd als een onwenselijke verandering. Deelnemers hebben het idee dat de overheid geen duidelijke keuzes maakt, waardoor het landschap verrommelt. Een reden die enkele deelnemers daarvoor geven, is dat er naast de zorg voor het landschap andere belangen spelen, zoals de profilering van een college van B&W. Zo zegt Bianca (woont op het platteland in Friesland, projectleider): *“Met name gemeenten maken er een potje van. Elk college van B&W wil een industrieterrein als statusobject zonder zich af te vragen of het daadwerkelijk nodig is.”* Ook vinden sommige deelnemers dat projectontwikkelaars teveel macht hebben over het landschap.

Ook vinden meerdere deelnemers dat economische belangen te vaak de overhand krijgen in keuzes die het landschap aangaan. Crapton (woont op het platteland): *“Omdat de overheid de lokale verrommeling stimuleert door het ontwikkelen van allerlei oerlelijke industrieterreinen en nieuwbouwwijken, waarbij de 'economie' vrijwel altijd de winnaar is.”* Andere deelnemers menen dat economisch gewin niet per definitie schadelijk hoeft te zijn voor het landschap. Arnoud (woont in de stad in Zuid Holland, natuurbeschermer): *“Omdat rust, ruimte en natuur van groot belang zijn voor het welzijn van de mensen die in het landschap wonen, werken en recreëren en indirect dus ook voor de economie.”*

Het landschap van vroeger bood mensen rust. Die rust missen sommige deelnemers aan de discussie tegenwoordig. Of ze moeten steeds verder reizen om ervan te kunnen genieten. Ook geven meerdere mensen aan, de openheid en het groen uit hun jeugd te missen. Natuur is een schaars goed en bepaalt de kwaliteit van leven, zo menen deze mensen.

Tegelijkertijd beseffen velen dat niet alles bij het oude kan blijven. De samenleving verandert, en daar hoort ook een veranderend landschap bij. Mick (woont in de stad in Zuid-Holland, aankomend architect): *“Omdat we niet in een museum leven maar in een maatschappij; selecteer wat moet worden beschermd en ontwikkel daar waar het kan.”*

Stilstand is achteruitgang, zeggen meerdere deelnemers. De bevolking groeit, daardoor zijn er meer woningen nodig, en dat gaat soms ten koste van het landschap. Jeroen (woont op het platteland in Zuid Holland, bewoner, adviseur, politicus): *“Het landschap is een afspiegeling van*

de behoeften van haar bewoners: rust, blauw en groen, maar ook wonen, werken en mobiliteit. De (combinatie van) functies op de juiste plek & balans zijn de kunst."

Verdiepende vragen

Gedurende de discussie zijn drie keer verdiepende vragen gesteld in dit dilemma. De eerste vraag luidde: Welk(e) landschap(pen) moeten we behouden en wat is verstorend in een landschap?

Veel deelnemers geven aan dat de open landschappen behouden moeten blijven. Concrete landschappen die ze noemen, zijn: de Vechtstreek, het open landschap in de provincie Groningen, het landschapspark Buytenland (bij Rhoo), de landschappen in Noord- en Zuid-Holland met een karakteristiek verkavelingspatroon (copen), de coulissenlandschappen in Gelderland en Overijssel, het boerenlandschap in het Groene Hart, 'genietlandschappen' dichtbij steden, de Biesbosch, de bollenvelden rondom Hillegom, polderlandschappen, veenweidegebieden, slagenlandschap Arkemheen-Eemland. Wel voegen enkele deelnemers toe dat deze landschappen toegankelijk gemaakt moeten worden voor wandelaars, fietsers en ruiters voor zover ze dat nog niet zijn. Ook pleiten veel deelnemers voor het behoud van afwisseling in het landschap.

Meerdere deelnemers geven aan dat de landschappen die aangewezen zijn als Nationale Landschappen behouden moeten blijven.

De deelnemers verschillen van mening over het al dan niet volbouwen van de Randstad. Die tegenstelling komt tot uiting in de volgende twee meningen. José (woont in de stad in Utrecht): *"Er bestaan nog maar weinig oorspronkelijke landschappen. Alles wat nog enigszins onverstoord is moeten we behouden. Alles ten westen van Utrecht en van Amsterdam naar Rotterdam mag volgebouwd worden als de rest maar behouden blijft."* De mening van Thedie (woont op het platteland in Zuid-Holland, gebiedsbewoner) staat daar haaks op: *"Niet alleen de hoogwaardige Belvédèrelandschappen moeten worden behouden, maar ook waardevolle landschappen, vooral dichtbij de grote steden. Volledige transformatie leidt tot oneigenlijk landschap, past er niet en werkt dus zeer verstorend."* Thedie krijgt 7 duimpjes voor en 3 duimpjes tegen. José krijgt 2 duimpjes voor en 7 duimpjes tegen.

Veel deelnemers zijn het met elkaar eens dat windmolens, bedrijventerreinen en snelwegen in het landschap verstorend zijn. Andere verstorende elementen die meerdere malen genoemd worden, zijn: hoogbouw, industrie, hoogspanningsleidingen, onaangepaste bebouwing en onnodige borden. Enkele deelnemers noemen ook verstorende elementen die niet door mensen gemaakt zijn, zoals natuurgebieden met veel brandnetels en distels.

Het tweede cluster van verdiepende vragen luidde: Welke landschappen moeten we beschermen en waar kunnen/mogen we ontwikkelen? Welke criteria hanteert u hierbij?

De landschappen waarvan deelnemers vinden dat ze beschermd moeten worden, komen grotendeels overeen met de hierboven genoemde landschappen die behouden moeten blijven: open landschappen, historische landschappen, natuurgebieden, bossen. Volgens meerdere deelnemers zijn er nog maar zo weinig ongerepte landschappen, dat die in principe allemaal beschermd moeten worden.

Visser (woont op het platteland in Zuid-Holland, boerenzoon, student): *“Traditionele landschappen moeten behouden blijven. Wat is nu het nut van geweldige polderlandschappen onderwater zetten?? Er is niets natuurlijk aan om de beste landbouwgrond ter wereld om te zetten tot een nutteloos stuk oerwoud of meer.”*

Berry (woont op het platteland in Noord-Brabant, onderzoeker vogelinventarisaties): *“De kleinschalige agrarische landschappen behouden. Deze kunnen een woonbestemming krijgen. De landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) concentreren in een gebied, ver buiten het woongebied. Aanplanten met groen, betere opname in het landschap.”*

Veel deelnemers vinden dat we mogen/kunnen ontwikkelen in bestaande industriegebieden en/of steden. Jasper W. (woont in de stad in Noord Holland) zegt bijvoorbeeld: *“We moeten vooral in de nu al ontwikkelde gebieden verder gaan. Vele gebieden worden onvoldoende benut. In de ontwikkelde gebieden kunnen we veel meer de lucht in en de grond in. Natuurlijke landschappen moeten we ontzien, daar zijn er al te weinig van.”*

Het derde cluster van verdiepende vragen luidde: Als het onvermijdelijk is om te bouwen in unieke landschappen, hoe moet die bouw er dan uit zien? Welke elementen zorgen ervoor dat de bouw past in de landelijke omgeving? Hoe kunnen we moderne bouw op een goede manier inpassen in de landelijke omgeving?

Niet alle mensen die antwoord geven op deze vragen, zijn er van overtuigd dat bouwen in unieke landschappen onvermijdelijk is. Anderen zijn van mening dat het inderdaad onvermijdelijk is, maar dat er wel goed nagedacht moet worden waar het wel en waar het niet wenselijk is om te bouwen.

Verschillende deelnemers geven aan dat het verscheidenheid in de bouw zorgt voor een goede inpassing. N.Verduin (woont op het platteland in Noord-Holland, boer/ondernemer) zegt: *“Moderne bouw kun je inpassen door een goede instructie (PvE) van de architect. Laat vooral ruimte voor verscheidenheid, experiment en vernieuwing binnen de kaders. Eenheidsworst of slechte imitatie is het lelijkst.”*

Ook het gebruik van natuurlijke materialen en kleuren en streekgebonden elementen vinden enkele deelnemers een goede manier om nieuwbouw in te passen. Anderen noemen het belang van veel groen rondom de nieuwe woningen en klimaatneutrale gebouwen.

FranC (woont op het platteland in Flevoland, burger, beleidsmedewerker): *“Door niet een terrein bouwrijp te maken door eerst alle bomen te verwijderen, maar er zo veel als mogelijk te laten staan, en niet alleen van die boerdettes of andere Ot en Sien stijlen toe te staan. Maar bouwen in stijl en vorm en materiaal met oog voor de omgeving.”*

4.1.2 Resultaten enquête

Op basis van enkele bijdragen uit de discussie, hebben we de volgende stellingen over dit dilemma opgenomen in de enquête.

- Bij ontwikkeling in het landschap geeft economische groei te vaak de doorslag.
- Het tempo van ontwikkelingen in unieke landschappen is zo hoog dat deze hierdoor hun herkenbaarheid verliezen.
- Verandering van het landschap moeten we niet tegenhouden. Immers, stilstand is achteruitgang.
- Als er gebouwd moet worden in unieke landschappen, dan moet dat in een stijl die bij dat landschap past.

De meningen bij de eerste stelling zijn gelijkgesteld: 78,7% van de respondenten is het er (helemaal) mee eens dat economische groei te vaak de doorslag geeft bij ontwikkeling van het landschap. Men is ook redelijk uitgesproken over de stelling dat het tempo van ontwikkelingen in unieke landschappen zo hoog is, dat deze hierdoor hun herkenbaarheid verliezen: 68,9% is het hiermee (helemaal) eens. Daarentegen vindt 14,8% dit (helemaal) niet het geval. Over de stelling ‘verandering van het landschap moeten we niet tegenhouden. Immers, stilstand is achteruitgang’ zijn de meningen verdeeld. De helft van de respondenten (51,3%) is het hier (helemaal) mee oneens tegenover 29,0% die het er (helemaal) mee eens is. Een grote meerderheid (88,1%) vindt dat als er gebouwd moet worden in unieke landschappen, dan moet dat in een stijl die bij dat landschap past.

Bij het dilemma nostalgie – moderniteit is naast de stellingen ook een vraag geformuleerd over versturende elementen in het landschap. Uit een lijst van negen elementen, mochten de respondenten er vijf kiezen. Het meest versturende element gaven ze 5 punten, het minst versturende 1 punt. In tabel 5 staan de elementen en het totale aantal punten dat zij kregen opgesomd in volgorde van het meest naar het minst versturend:

Tabel 5 Versturende elementen

Versturende elementen	Totaal score
Industrieterreinen	5914
Hoogbouw	4409
Loodsen	3146
Snelwegen	3124
Zwerfafval	2443
Nieuwbouwwoningen	2277
Grootschalige veehouderij	2030
Windmolens	1237
Hoogspanningsleidingen	1231
Anders, namelijk...	409

Industrieterreinen zijn volgens de respondenten het meest versturende element in het landschap. De windmolens, die net zoals de industrieterreinen in de discussie veel genoemd werden, scoren relatief laag bij de respondenten als versturend element. Bij de optie 'anders, namelijk...' worden met name kassen en de bijbehorende lichtvervuiling genoemd. Ook werd hier regelmatig een opmerking geplaatst in de trant van 'alle genoemde elementen zijn even versturend'. In de bijlage staat een overzicht van alle elementen die genoemd zijn bij 'anders, namelijk...'.

4.1.3 Conclusies nostalgie – moderniteit

Veel mensen missen het landschap uit hun jeugd. Maar dat wil niet zeggen dat ze vinden dat er niks mag veranderen. De samenleving verandert, dus ook het landschap verandert. We leven niet in een museum. Uit de discussie blijkt dat veel mensen het niet onoverkomelijk vinden als er gebouwd moet worden in unieke landschappen. Wel vinden ze het belangrijk dat er een zorgvuldige afweging aan vooraf gaat. Zijn er nog andere mogelijkheden? Hoe kan de bouw zoveel mogelijk passend in het landschap gemaakt worden? Kleinschalige nieuwbouw, gebruik van natuurlijke materialen en streekgebonden elementen en veel groen rondom de nieuwe woningen zorgt voor een goede inpassing in het landschap.

Het is goed om gebieden aan te wijzen die behouden moeten blijven, zoals de Nationale Landschappen. Maar dat betekent niet dat alles buiten die gebieden volgebouwd mag worden. Verrommeling ligt op de loer. Versturende elementen die vaak genoemd zijn in de discussie en de enquête zijn bedrijventerreinen, hoogbouw en loodsens. Over de windmolens laat de enquête een ander beeld zien dan de discussie. In de discussie worden windmolens vaak genoemd als versturend element, maar in de enquête scoren de windmolens relatief laag. Bedrijventerreinen scoren zowel hoog in de discussie als in de enquête.

4.2 Uw eigen betrokkenheid

4.2.1 Resultaten discussie

Het dilemma uw eigen betrokkenheid is met de onderstaande tekst ingeleid op de discussiesite.

"Iedereen is op verschillende manieren betrokken bij het landschap. U bent consument, bewoner en kiezer. En misschien ook belegger, ondernemer of automobilist. Als consument kunt u bijvoorbeeld streekproducten kopen. Als kiezer kunt u stemmen op een partij die veel voor het landschap wil doen. Als belegger kunt u beleggen in groene fondsen. Als vrijwilliger kunt u wilgen knotten of het landschap schoonhouden. Wilt u actief betrokken zijn bij het landschap? Hoe ziet die betrokkenheid er dan uit? Wanneer wilt u wel betrokken zijn en wanneer niet? Wat is de verantwoordelijkheid van de overheid?"

De deelnemers konden kiezen voor de onderstaande stellingen:

- Alleen genieten van het landschap is niet genoeg, je moet er actief in werken
- De overheid moet zorgen dat het landschap mooi blijft

Dit dilemma is goed voor 297 bijdragen. Uit het gros van deze bijdragen blijkt dat deelnemers een gecombineerde taak voor de overheid, (particuliere) organisaties en individuele burgers zien als het gaat om het beheer van het landschap.

Veel deelnemers scharen zich achter de stelling dat je actief moet werken in het landschap. Het landschap is van iedereen en daarom is het niet meer dan normaal dat iedereen op zijn/haar eigen manier daar een steentje aan bijdraagt, vinden ze. Bovendien kost het landschap veel geld en is het een omvangrijke taak om het goed te onderhouden. Dat kan de overheid niet alleen, menen meerdere deelnemers. Wanneer mensen zelf bijdragen aan het beheer en behoud van het landschap, dan leidt dat tot een grotere betrokkenheid, meer interesse, meer waardering en meer kennis. Landschapper (woont op het platteland in Overijssel, voorzitter ANV) verwoordt het als volgt: *"Er is een eigen verantwoordelijkheid voor iedereen. Zelf actief meewerken, hetzij fysiek, hetzij als regelaar of wat dan ook, verhoogt de betrokkenheid en versterkt de beleving van ons landschap."*

Als meerdere partijen zorg dragen voor het landschap, dan leidt dat tot meer diversiteit in het landschap, beargumenteren sommige deelnemers. De overheid is verantwoordelijk voor een (lange termijn) visie op het landschap en moet kaders stellen waarbinnen verschillende organisaties en particulieren in en aan het landschap kunnen werken. Ook zien verschillende deelnemers een stimulerende rol voor de overheid. Beijnum (woont in de stad in Zuid-Holland, bewoner): *"Aan de overheid de uitdaging om mogelijkheden voor actieve betrokkenheid bij het landschap te creëren en te communiceren en beloning in natura vorm te geven."*

Meerdere deelnemers geven aan dat de overheid moet zorgen dat landschappen die economisch niet rendabel zijn, maar wel een (cultuurhistorische) waarde hebben, beschermd en beheerd worden. Dat kan niet overgelaten worden aan marktpartijen. Arie (woont op het platteland in Noord-Brabant, boerenzoon, fietser): *“Het kleinschalige landschap moet planologisch veel beter beschermd worden. Dat is een taak van de overheid. Het heeft voor de landbouw geen toegevoegde waarde en verhindert een vlotte bedrijfsvoering. Zonder overheidsbescherming is het gedoemd te verdwijnen.”*

Verdiepende vragen

Gedurende de discussie zijn vier clusters van verdiepende vragen gesteld. Het eerste cluster van verdiepende vragen was als volgt. Wat doet u zelf om bij te dragen aan het afwisselende Nederlandse landschap? Let u er bij het kopen van melk op of de koe in de wei heeft gelopen? Gaat u op pad voor streekproducten? Hoe en in welke mate kan uw gedrag bijdragen aan het behoud van het Nederlandse landschap?

De deelnemers dragen op verschillende manieren bij aan het Nederlandse landschap. Ze kopen biologische producten, steunen organisaties als Natuurmonumenten en Staatbosbeheer, doen vogelinventarisaties en onderhouden het landschap in hun directe omgeving. Daarnaast geven sommige deelnemers aan actief de plannen van de overheid te volgen, om daar vervolgens invloed op uit te oefenen. Bijvoorbeeld Groene taille (woont op het platteland in Limburg): *“Wij hebben een burgercomité opgericht om samen met provincie en gemeente na te denken over de inrichting van onze woonomgeving. Wij hebben ook een (landschap)gebiedsvisie geschreven.”*

Het tweede cluster verdiepende vragen ging over bescherming en wetgeving. Moeten bescherming en behoud met wetgeving worden gewaarborgd? Wat moet worden beschermd en wat moet worden gereguleerd?

Verschillende deelnemers zijn van mening dat wetgeving nodig is, omdat anders economische belangen zwaarder zullen wegen dan het beschermen van het landschap. Rob (woont in de stad in Gelderland, landschapsliefhebber) brengt dat als volgt onder woorden: *“Omdat geld tegenwoordig het belangrijkste lijkt te zijn, en omdat zoveel mensen zover af staan van de natuur is bescherming met wetgeving erg belangrijk.”*

Tegelijkertijd waarschuwen deelnemers voor teveel wetten en regels. Elsa (woont op het platteland in Drenthe, bewoner): *“Geen bezwaar tegen enkele duidelijke regels, maar het moet geen zee van wetten en regeltjes worden, anders weet niemand meer waar hij/zij aan toe is.”* De bestaande wetten en regels moeten strakker gehandhaafd worden. Verschillende deelnemers voegen daar aan toe dat stimulerende maatregelen een groter effect kunnen hebben, dan beperkende wetgeving. Ook wijzen verschillende deelnemers op het belang van scholing als het gaat om bescherming van het landschap.

Het derde cluster verdiepende vragen luidde als volgt: Hoe beïnvloedt het landschap uw woon- werkomgeving? En andersom? Welke concessies bent u bereid te doen in uw woon- werkomgeving in ruil voor een mooi landschap?

Veel deelnemers die reageren op deze vragen geven aan dat ze meer gebruik willen maken van het openbaar vervoer en de fiets ten koste van het autogebruik. Sommigen geven aan te overwegen om dichterbij hun werk te gaan wonen. Energiebesparende maatregelen aan de woning, zwerfvuil opruimen en het openstellen van eigen grond voor bijvoorbeeld wandelaars worden ook genoemd.

Het vierde cluster verdiepende vragen ging over stimulerende maatregelen: Wat werkt voor u en uw omgeving stimulerend om het landschap te beschermen en te behouden? Welke rol kan de overheid spelen om u te stimuleren?

Het ervaren van en kennis over het landschap is voor veel deelnemers een stimulans om actief te werken aan het beheer en behoud. Janneke² (woont op het platteland in Zuid-Holland, onderzoeker) zegt: *“Kennis over de ontstaansgeschiedenis en aanwezige waarden motiveert mij tot bezoeken en financiële en fysieke bijdragen.”*

Meerdere deelnemers geven aan dat het voor hen stimulerend werkt als ze aandeelhouder zouden kunnen worden van een stukje landschap, waaronder Frieling (woont in de stad in Noord-Holland, stedenbouwkundige): *“Voor mij werkt stimulerend dat ik als financieel deelnemende ‘aandeelhouder’ van een bepaald landschap kan deelnemen in beslissingen over ontwikkeling, beheer en onderhoud van dat landschap. Hoe directer de band met een landschap, hoe groter de betrokkenheid.”*

4.2.2. Resultaten enquête

De volgende stellingen hebben we voor het dilemma uw eigen betrokkenheid voorgelegd aan de respondenten:

- Opvattingen over het landschap lopen sterk uiteen, daarom moet het beheer centraal geregeld worden.
- De overheid moet geen nieuwe wetten maken om het landschap te beschermen, maar moet bestaande wetten en regels beter handhaven.
- Educatie over landschap zorgt ervoor dat mensen zich meer betrokken voelen en actief willen meewerken aan het beheer ervan.
- Actief werken in het landschap geeft mij veel voldoening.

Over de eerste twee stellingen zijn de meningen verdeeld. De helft (52,0%) is het er (helemaal) mee eens dat opvattingen over het landschap sterk uiteen lopen en beheer daarom centraal geregeld moet worden. Echter, 30,9% vindt dit (helemaal) niet. Ook vindt de helft van de

respondenten (52,2%) dat de overheid geen nieuwe wetten moet maken, maar de bestaande beter moet handhaven. 23,48% is het hier (helemaal) mee eens.

Dat educatie ervoor zorgt dat mensen zich meer betrokken voelen bij het landschap staat volgens de respondenten als een paal boven water. Maar liefst 80,9% is het hier (helemaal) mee eens. Hetzelfde geldt voor de voldoening die de deelnemers aan de enquête krijgen van actief werken in het landschap: 80,9% is het er (helemaal) mee eens dat werken in het landschap veel voldoening geeft.

Respondenten is gevraagd welke acties zijzelf ondernemen om bij te dragen aan het behoud van het landschap. Zij konden hierbij kiezen uit een lijst van acties en, indien nodig zelf nog een actie toevoegen. De resultaten staan in onderstaande tabel gerangschikt van de actie die het meest ondernomen wordt, tot de actie die het minst vaak door de respondenten wordt gedaan. Er mochten meerdere antwoorden gegeven worden. De antwoorden die gegeven zijn bij 'Anders, namelijk...' (2,23%) zijn over het algemeen verbijzonderingen van de onderstaande acties. Al die antwoorden zijn te vinden in de bijlage.

Acties om bij te dragen aan het behoud van het landschap	Aantal keer genoemd
Ik trek er geregeld op uit om te fietsten of wandelen in het Nederlandse landschap.	1436
Ik koop streek en/of seizoensproducten.	1130
Ik volg de plannen van mijn gemeente en provincie om te kijken wat de impact op het landschap is.	1075
Ik ben lid van een vereniging die zich inzet voor beheer en behoud van het landschap.	992
Ik attendeer vrienden en bekenden op het beheer en behoud van het landschap.	704
Ik onderhoud het landschap in mijn eigen omgeving, bijvoorbeeld door wilgen te knotten en houtwallen te onderhouden.	607
Ik werk voor een organisatie die zich bezighoudt met het beheer en behoud van het landschap.	408
Anders, namelijk ...	334
Ik kampeer geregeld bij de boer	235
Geen van deze	39

4.2.3 Conclusies uw eigen betrokkenheid

Beheer en behoud van het landschap is een gecombineerde taak van de overheid, (particuliere) organisaties en individuele burgers, vinden de meeste deelnemers. De overheid moet kaders stellen voor hoe we met het landschap om moeten gaan en mensen en organisaties stimuleren

om hun verantwoordelijkheid te nemen ten aanzien van het landschap. Wanneer mensen zelf bijdragen aan het beheer en behoud van het landschap, dan leidt dat tot een grotere betrokkenheid, meer interesse, meer waardering en meer kennis.

Veel mensen zijn bereid hun steentje bij te dragen aan het landschap. Ze trekken er regelmatig op uit om te recreëren in het landschap, en daar mag wat tegen over staan. Ze kopen streek- en/of seizoensproducten, houden de plannen hun gemeente en provincie in de gaten en proberen daar invloed op uit te oefenen en zijn lid van een vereniging die zich inzet voor het beheer en behoud van het landschap. Zelf actief het landschap onderhouden (bijvoorbeeld wilgen knotten of houtwallen onderhouden) gebeurt iets minder vaak. Verschillende deelnemers geven aan dat ze bereid zijn om de auto vaker te laten staan en meer gebruik te maken van de fiets en het openbaar vervoer.

4.3 Schaarse ruimte

4.3.1 Resultaten discussie

Het dilemma schaarse ruimte is met de onderstaande tekst ingeleid.

“Nederland is mooi. Dankzij kenmerkende landschappen en typisch Hollandse vergezichten. Dat mooie Nederland staat onder druk. Wonen, werken, natuur, recreatie en mobiliteit concurreren met elkaar om de schaarse ruimte. Het resultaat is verlies aan karakter en identiteit van het landschap en slecht op elkaar afgestemde woon-, werk-, groen-, en bereikbaarheidsprojecten. Het kabinet wil zuinig omgaan met de beschikbare ruimte. Dat betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt. We willen bijvoorbeeld allemaal prettig en betaalbaar wonen. Nu en in de toekomst. Hoe moeten we de schaarse ruimte benutten als het gaat om wonen? Wat zijn de randvoorwaarden? Wat moeten we opgeven voor woongenot?”

De deelnemers konden kiezen voor de volgende stellingen:

- Er zijn woningen nodig, bouwen in unieke landschappen is onvermijdelijk
- Nieuwe woningen moeten vooral door hoogbouw in steden worden gerealiseerd

In dit dilemma zijn 318 reacties geplaatst. Veel deelnemers die reageren op dit dilemma vragen zich af of het daadwerkelijk nodig is om te bouwen in unieke landschappen. Ze zijn van mening dat eerst de leegstand (woningen, kantoren) in steden aangepakt moet worden, voordat er gebouwd moet worden in het landschap. Anderen zijn van mening dat het inderdaad onvermijdelijk is, omdat de bevolking groeit en het aantal 1-persoonshuishoudens toeneemt. Tegelijkertijd zijn er deelnemers die waarschuwen dat er op termijn een bevolkingskrimp komt, en dat daar nu alvast rekening mee moet worden gehouden bij het bouwen van woningen.

Verschillende deelnemers geven aan dat iedereen recht heeft op een prettige woning. Voor sommige mensen is dat een woning op het platteland, voor anderen een woning in de stad.

Enkelen gaan in hun bijdrage in op de voordelen van buiten wonen, zoals w.hauptmeijer (woont in de stad in Overijssel, verkeerskundige): *“Buiten wonen is goed voor de geestelijke gezondheid van mensen. Wel moet dat op een verantwoorde manier gebeuren, met respect voor het landschap, maar ook creatief; b.v. op water, in woonheuvels, etc.”*

Bouwen in unieke landschappen hoeft niet per definitie slecht te zijn, vinden meerdere deelnemers, waaronder Oosterhagen (woont op het platteland in Friesland, landschapsarchitect, ruimtelijk adviseur): *“Bouwen in unieke landschappen is ook goed mogelijk zonder het wezenlijke en/of het karakter van die landschappen te verknoeien. Wat nodig is is creativiteit en kennis van de landschappen.”* Door bouwen in unieke landschappen kan de druk op de steden afnemen, vinden enkele deelnemers. Hansburgers (woont in de stad in Zuid Holland): *“Als er alleen maar woningen in de stad zouden worden gebouwd, komt het groen in de stad steeds meer in de verdrukking en “dus” iedereen de stad uit wil om groen te genieten. Dat is ook een belasting van het landschap.”*

Veel deelnemers benadrukken dat het belangrijk is dat de overheid goede afwegingen maakt wanneer er gebouwd gaat worden in unieke landschappen. Is het werkelijk nodig? Hoe pas je de bouw in in het landschap? Zijn er voldoende scholen en winkels in de buurt?

Over hoogbouw verschillen de meningen. Sommige deelnemers vinden hoogbouw een mooie manier om te voorkomen dat er gebouwd moet worden in unieke landschappen. Zoals shwgratama (woont in de stad in Noord-Holland, wandelaar, liefhebber van steden en natuur): *“Omdat je met hoogbouw win-winsituaties creëert, want enerzijds behoed je natuur en landschap voor verdere achteruitgang en versnippering, anderzijds kun je met goede architectuur en stedenbouw fraaie stadslandschappen realiseren.”* Netlochs (woont op het platteland in Noord Holland, sporter): *“Omdat alleen maar laagbouw niet meer haalbaar is. Een eigen huisje en postzegeltuintje in een vinexwijk is ook geen luxe. De gebroeders Das hebben mooie hoogbouwvoorbeelden gepresenteerd met een mooi uitzicht op het omliggende groene landschap.”* Anderen vinden nog meer hoogbouw in steden onwenselijk. Weer anderen geven aan dat niet alleen naar hoogbouw gekeken moet worden om het aantal woningen uit te breiden, maar ook naar andere oplossingen, zoals hergebruik, ondergronds bouwen en bouwen op zee.

Hoogbouw kan aantrekkelijker gemaakt worden om in te wonen, vindt Lars (woont in de stad): *“Omdat we geen andere keus hebben moeten we zeker omhoog bouwen. De hoogbouw moet wel luxer worden. Heb zelf enige jaren in het buitenland gewoond en daar is een zwembad plus gym altijd standaard. Dit zal de achtertuin compenseren.”*

Verdiepende vragen

Na de eerste week van de discussie zijn vier clusters van verdiepende vragen gesteld. Het eerste cluster verdiepende vragen luidde: Wat vindt u (strakke) randvoorwaarden voor bouwen in

unieke landschappen? Gaat het om de restauratie van een oude middeleeuwse boerderij opgedeeld in appartementen, nieuwbouw in een historisch jasje of moderne nieuwbouw?

De meeste mensen die op deze vragen reageren, zijn van mening dat er niet gebouwd mag worden in unieke landschappen. Anderen die vinden dat er wel gebouwd mag worden, geven aan dat de bouw moet passen bij de cultuurhistorie die de landschappen uniek maakt en de contouren van de omgeving. Ook kleinschaligheid wordt meerdere malen genoemd als randvoorwaarde genoemd.

Het tweede cluster verdiepende vragen ging over hoogbouw. Hoe hoog is hoogbouw? Wanneer is hoogbouw mooi, welke criteria zou u hanteren? Zou u zelf in hoogbouw willen wonen?

Hoe hoog hoogbouw moet zijn, hangt volgens veel bijdragen af van de locatie. In moderne steden misstaan 100 meter hoge gebouwen niet. Maar in een dorp moet hoogbouw niet veel hoger zijn dan enkele etages, aldus enkele deelnemers.

Smaken verschillen. Sommigen vinden dat hoogbouw mooi kan zijn, anderen vinden hoogbouw per definitie lelijk. Hoogbouw kan mooi zijn als er groen in geïntegreerd wordt, vinden sommige deelnemers. Caroline (woont op het platteland in Limburg, bewoner): *"Hoogbouw langs de rivier en zo een skyline ontwikkelen als bijvoorbeeld in de stad Rotterdam vind ik prachtig. Wel zou ik graag meer een "bomen boulevard" langs die zelfde rivier willen zien. Met veel bankjes. Maar zet geen skyline in een historische stad."* Caroline krijgt 7 duimpjes voor en 3 duimpjes tegen. Peter Magnée (woont in de stad in Zuid-Holland) vindt: *"Hoogbouw is mooi als het geen opstapeling is van woondozen. Als elke wooneenheid ook voldoende buitenruimte heeft. Als er niet wordt bezuinigd op infrastructuur (trappen, liften, hallen). Als er voldoende aandacht is voor de vormgeving."*

Het derde cluster verdiepende vragen luidde: Moet ontwikkeling alleen plaatsvinden in gebieden die al verstedelijkt zijn? Wat zijn hiervan de voor en de nadelen?

De antwoorden op deze vragen zijn verdeeld. Een meerderheid van de reacties op deze vragen vindt dat er zowel ontwikkeling moet plaatsvinden in de steden als op het platteland. Daarvoor worden verschillende argumenten genoemd. Kim (woont in de stad, wandelaar met hond): *"Het is ook belangrijk om dicht bij huis "groen" te hebben, zodat je niet steeds in de auto moet stappen voor je ontspanning."* Een ander argument dat deelnemers gebruiken is dat het platteland alleen leefbaar kan blijven als er ontwikkeld wordt. Zo zegt Peer (woont op het platteland in Noord-Brabant, bewoner, fietser, wandelaar): *"Dorpen moeten wel levensvatbaar blijven. Dus wel voldoende inwoners voor basisschool, winkeltje e.d. Kan vaak door bestaande bebouwing andere bestemming te geven."*

Toch zijn er ook een behoorlijk aantal deelnemers die vinden dat vooral de stedelijke gebieden uitgebreid moeten worden en dat de open landschappen buiten de Randstad moeten blijven zoals ze zijn.

Het vierde cluster verdiepende vragen ging over hergebruik. Wat vindt u van hergebruik van bestaande gebouwen. Wanneer kan het wel, wanneer kan het niet? Hoe kan hergebruik worden gestimuleerd?

De deelnemers die een reactie geven op deze vragen zijn eensgezind: hergebruik kan bijna altijd. Docent (woont op het platteland in Zuid-Holland, recreant): *"Hergebruik is altijd noodzakelijk. Gebouwen die niet hergebruikt worden verpauperen, niets is slechter voor een landschap dan dat. En is het gebouw te oud of iets dergelijks? Afbreken en de grond direct opnieuw bestemmen. Dan kan natuur of landbouwgrond gespaard blijven."*

Leegstaande bedrijventerreinen zijn voor een aantal deelnemers een doorn in het oog. Paula van Warmerdam (woont in de stad in Noord-Holland, lid van een stichting t.b.v. behoud en ontwikkeling zegt daarover: *"Hergebruik van oude bedrijventerreinen zou een voorwaarde moeten zijn vóór er nieuwe bedrijventerreinen ontwikkeld zouden worden, ook al kost dit meer."*

4.3.2 Resultaten enquête

Er zijn drie stellingen in de enquête opgenomen die gaan over het dilemma schaarse ruimte, namelijk:

- Er mag pas gebouwd worden in unieke landschappen als hergebruik van oude/leegstaande gebouwen niet (meer) kan.
- Hoogbouw moet alleen toegestaan worden in steden en niet in dorpen.
- De Randstad mag een superverstedelijkte zone worden, zolang daarbuiten het huidige landschap behouden blijft.

Maar liefst 88,1% is het er (helemaal) mee eens dat er pas in unieke landschappen mag worden gebouwd als hergebruik niet meer kan. Ook over hoogbouw heeft men een uitgesproken mening: 78,2% is het er (helemaal) mee eens dat dit alleen in steden mag. Over de toekomst van de Randstad zijn de deelnemers meer verdeeld, evenals in de discussie. De helft (51,8%) is het (helemaal) eens met de stelling, 34,0% is het juist (helemaal) oneens en 14,2% heeft geen mening. Bij deze stelling blijkt er een noemenswaardig verschil te zijn tussen respondenten die in de stad wonen en respondenten op het platteland. Stedelingen zijn het vaker (helemaal) oneens (40,7%) met deze stelling dan respondenten op het platteland (29,1%).

4.3.2 Conclusies schaarse ruimte

De meningen van de deelnemers over of bouwen in unieke landschappen onvermijdelijk is, zijn verdeeld. Er moet goed gekeken worden of het daadwerkelijk onvermijdelijk is. En als dat het

geval is, dan moet gekeken worden hoe er gebouwd kan worden in een stijl die past bij het landschap. Het belang van kleinschaligheid wordt daarbij meerdere malen genoemd.

Hoogbouw in steden vinden veel deelnemers geen probleem. Sommigen vinden hoogbouw lelijk, anderen juist niet. Verschillende deelnemers geven aan de het belangrijk om te kijken hoe hoogbouw aantrekkelijker gemaakt kan worden om te leven. Bijvoorbeeld door hoogstaande architectuur en integratie van groen in hoogbouw.

Evenals bij het dilemma nostalgie – moderniteit lopen de meningen uiteen over de vraag of de Randstad een zeer verstedelijkte zone moet worden, zolang daarbuiten het bestaande landschap behouden blijft. Tegenstanders van deze stelling wijzen er op groen in de Randstad nodig is, omdat anders mensen te ver moeten reizen om te recreëren in het landschap.

De deelnemers aan de discussie en de respondenten van de enquête zijn eensgezind over hergebruik. Voordat er gebouwd gaat worden, moet er eerst gekeken worden of hergebruik mogelijk is.

4.4 Kosten - baten

4.4.1 Resultaten discussie

Het dilemma is met de onderstaande tekst ingeleid.

“Het onderhoud van het landschap kost geld. Maar ook het ontwikkelen van nieuwe landschappen en het herstel van verloren gegane elementen moet worden betaald. Investerings in het landschap betalen zich vaak pas over een langere tijd uit. En het is vaak zo dat degene die investeert, niet degene is die van de investering profiteert. Bent u bereid om te betalen voor het onderhoud van het landschap? Op welke manier? Wilt u bijvoorbeeld betalen als u er daadwerkelijk gebruik van maakt? Of moet iedereen meebetalen?”

Bij dit dilemma horen de volgende twee stellingen:

- De overheid (wij allemaal dus) moet het onderhoud van het landschap betalen.
- Degenen die profiteren van het landschap moeten er aan mee betalen.

Aan het eind van de discussie, bevatte dit dilemma 226 bijdragen. Veel deelnemers vinden het niet meer dan logisch dat de overheid via belastinggeld het onderhoud van het landschap betaalt. Een veelgehoord argument is dat de het landschap van iedereen is, en dat daarom iedereen er aan mee moet betalen. Iedereen kan er van genieten, ook al doen ze dat op verschillende manieren. Bastiaan (woont in de stad in Overijssel, recreant) meent: *“Het landschap heeft ook een intrinsiek karakter: je hoeft er niet dagelijks te komen om er toch van te genieten. De wetenschap dat het er is maakt een mens al gelukkiger.”*

Wanneer de overheid betaalt voor het onderhoud van het landschap, dan zijn mensen zich er niet zo van bewust wat het onderhoud kost. Sommige deelnemers pleiten voor een vergroting van die bewustwording. Hun redenering is dat als mensen weten wat het onderhoud van een bepaald gebied kost, ze er wellicht 'zuiniger' mee om gaan.

Enkele deelnemers vrezen dat het landschap niet meer voor iedereen toegankelijk is, als er voor het gebruik betaald moet worden. Wimtegels (woont op het platteland in Limburg, ing. natuur en landschapsbeheer): *"Landschap hoort een algemeen goed te zijn. Entree heffen bij gebruik van het landschap maakt het landschap meer toegankelijk voor een elite."* Andere deelnemers zetten vraagtekens bij de uitvoerbaarheid van het idee om de gebruikers te laten betalen. Beijnum (woont in de stad in Zuid-Holland, bewoner): *"Profijt van het landschap is niet goed te meten, laat staan dat je de waarde van dat profijt kunt bepalen en er kosten voor kunt berekenen. Dit zou een enorm ambtelijk apparaat vragen."* Knot (woont in de stad in Overijssel, wandelaar, beleidsmaker, fietser): *"Meebetalen voor gebruik en profijt van het landschap is te ingewikkeld. Moet de treinreiziger of automobilist die uit het raam kijkt meebetalen? Moet je entree gaan vragen als je wilt kanoën op een rivier?"*

Veel deelnemers pleiten voor beide kanten van het dilemma. Bijvoorbeeld Ida (woont in de stad in Utrecht, liefhebber): *"Landschap is een collectief goed en moet dus uit collectieve middelen (belastinggeld) worden betaald. Bij commercieel gebruik van het landschap dient men wel apart te betalen."*

Deelnemers die voor de stelling zijn dat degene die profiteert van het landschap er voor moeten betalen, beargumenteren, evenals Ida, dat het landschap ook commerciële/private doelen dient. En als dat het geval is, vinden deze deelnemers dat de gebruikers daarvoor moeten betalen. Meerdere mensen noemen het principe 'de vervuiler betaalt'. Er wordt echter niet concreet ingegaan op hoe dat dan vorm zou moeten krijgen.

Verdiepende vragen

Gedurende de discussie zijn meerdere malen verdiepende vragen gesteld. Het eerste cluster verdiepende vragen ging over de verdeling van de lasten: Hoe ziet een verdeling van de lasten eruit? Zou u een deel van de opbrengsten naar boeren en andere natuurbeheerders willen laten gaan? Moeten particulieren subsidies krijgen voor eigen initiatieven?

Meerdere deelnemers geven aan dat agrarische ondernemers gecompenseerd moeten worden voor de inspanning die zij leveren om het landschap te behouden en te beheren. JR (woont op het platteland in Noord-Brabant): *"Meerkosten die particulieren of ondernemers moeten maken voor inpassing in specifieke landschappen moeten gesubsidieerd worden. Voor hoeveel ligt aan de situatie."*

Ook geven sommigen aan dat het landschap ook een internationaal belang dient en daarom ook deels door de EU gefinancierd moet worden. Zo zegt Carlier (woont in de stad in Gelderland, ontwikkelingswerker duurzaam landbouwgebruik): *“Het landschap is van nationaal en internationaal belang. Daarom moet de staat en europa zich inzetten voor het behoud van een leefbaar, gezond en natuurlijk landschap.”*

Het volgende cluster verdiepende vragen sluit aan op het eerst cluster. Wanneer moeten particulieren beloond worden voor het onderhoud van het landschap? Hoe moet die beloning er uit zien?

Verschillende deelnemers geven concrete voorbeelden. Tineke (woont in de stad, wandelaar, fietser): *“Boeren die zich actief inzetten voor de bescherming van vogelsoorten of andere dieren, die daarom akkerranden niet bebouwen of het gras daar laten groeien i.p.v. het te maaien zouden daarvoor compensatie van gemiste inkomsten kunnen krijgen.”* Deze bijdrage krijgt 9 duimpjes voor en 0 duimpjes tegen. Willem Roerink (woont op het platteland in Gelderland, landeigenaar): *“Als particuliere eigenaren hun terrein open stellen voor wandelaars, hoort de overheid uit de algemene middelen een vergoeding te verstrekken aan de eigenaren.”*

Kees Koolmees (woont in de stad in Utrecht, bestuurslid Stichting Behoud de Eemvlei) vindt dat particulieren niet beloond hoeven te worden voor het onderhoud van het landschap. *“Maar wel de particuliere organisaties die dit doen. Nu moet Natuurmonumenten belasting betalen over gebieden die zij bezitten. Zo'n belasting moet per direct worden afgeschaft.”*

Een ander cluster verdiepende vragen ging over het betalen voor gebruik van het landschap. Op basis van welke argumenten bent u bereid om zelf, als gebruiker, te betalen voor het groen in uw omgeving of het platteland waar u altijd gaat fietsen?

Sommige deelnemers geven aan niet te willen betalen voor specifiek gebruik. Zoals knipperlicht (woont op het platteland in Noord-Brabant, wandelaar, watersporter): *“Daar ben ik niet toe bereid. Ik betaal al een enorm percentage van mijn inkomen aan allerlei belastingen. De overheid heeft geld zat om onderhoud van het landschap te bekostigen, het is slechts een kwestie van andere prioriteiten stellen.”*

Enkelen geven aan voor specifiek gebruik te willen betalen in ruil voor zeggenschap over het gebied. Edith (woont op het platteland in Friesland, wandelaar, ruiter, reiziger): *“Méér betalen wil ik alleen als ik daar ook wat zeggenschap voor terugkrijg: bv dmv een jaarkaart bijdragen aan het behoud van een stuk bos waar ruiters eindelijk eens van de paden af mogen.”* Inez t hart (woont in de stad in Noord-Holland, tuinier, wandelaar) vindt dat er meer geld gevraagd mag worden om te parkeren bij natuurgebieden: *“Dit geld moet dan wel ten goede komen aan de instanties of particulieren die het landschap onderhouden.”*

Het laatste cluster verdiepende vragen in dit dilemma luidde: voor welk gebruik van het landschap moeten mensen betalen? Wat vindt u een redelijke vergoeding voor dat gebruik? Ook in antwoord op deze vragen geven meerdere deelnemers aan dat ze alleen via belastingen willen betalen voor het gebruik. Degenen die wel vinden dat er betaald moet worden voor gebruik, noemen vooral het vervuילend gebruik. Stebbie (woont op het platteland in Noord-Holland): *“Alles wat vernield wordt moet vergoed worden, maar als men normaal loopt of fietst vind ik niet dat daar elke keer kosten aan hoeven te zitten.”* Lepoole (woont op het platteland in Utrecht, bewoner met een onderhoudstaak): *“Betaald moet worden voor al het gebruik, dat in strijd is met het karakter van het landschap (bv bosbouw), en gebruik dat voor medegebruikers storend is (motorclubs, speedboten etc.).”*

4.4.2 Resultaten enquête

De volgende stellingen hebben we voor het dilemma kosten – baten voorgelegd aan de respondenten:

- Ik ben bereid te betalen voor de toegang tot openbare natuurgebieden en parken.
- Het beheer en behoud van het landschap dient gefinancierd te worden met belastingsgeld.
- Het landschap moet gratis zijn voor iedereen die het in tact laat, wanneer je het beschadigt moet je betalen.
- Boeren en particulieren die zorg dragen voor het landschap moeten hiervoor worden gecompenseerd.

Niet iedereen is bereid te betalen voor de natuur: 54,3% is het dan ook (helemaal) oneens met de stelling. Bijna een derde van de respondenten (29,3%) wil wel betalen. De andere drie stellingen kunnen rekenen op veel bijval. 76,3% vindt dat het beheer en behoud van het landschap met belastinggeld gefinancierd moet worden. 76,5% is het (helemaal) eens met de stelling dat het landschap gratis moet zijn voor iedereen die het in tact laat en mensen die beschadigen, moeten betalen. Boeren en particulieren die zorg dragen voor het landschap moeten gecompenseerd worden, vindt 87,0% van de deelnemers aan deze enquête.

4.4.3 Conclusies kosten – baten

De meeste deelnemers vinden het logisch dat de overheid een deel van de belastinginkomsten aan het beheer en behoud van het landschap besteedt. Het landschap is van iedereen, dus dan is het logisch dat iedereen er aan mee betaalt.

Sommige deelnemers pleiten voor betalen voor het gebruik van het landschap. Het gaat dan met name om gebruik dat schadelijk is voor het landschap, bijvoorbeeld het gebruik van motorboten. Wanneer het landschap commercieel geëxploiteerd wordt, dan is moet de exploitant daarvoor betalen, is de heersende mening in de discussie. Particulieren die bijdragen aan het beheer van het landschap, moeten daarvoor gecompenseerd worden, vindt het merendeel.

4.5 Toegankelijkheid

4.5.1 Resultaten discussie

De discussie is ingeleid met de volgende tekst.

“We willen graag een aantrekkelijk landschap. Hoe willen we met dat landschap omgaan? Willen we er alleen van een afstand naar kijken? Of willen we er ook in wandelen, fietsen, picknicken enz. Als we actief van het landschap gebruik willen maken om te recreëren, dan heeft dat consequenties. Dan moet je ook bij dat mooie stukje landschap kunnen komen. En dat betekent wegen, parkeerplaatsen en stations. En ook voorzieningen als prullenbakken en bankjes.”

De deelnemers konden kiezen uit twee kanten van het dilemma:

- Het platteland is van iedereen, dus het moet voor iedereen toegankelijk zijn.
- Het landschap beschermen is belangrijker dan de toegankelijkheid ervan.

In totaal zijn er 245 bijdragen in dit dilemma geplaatst. Veel deelnemers die voor een toegankelijk landschap kiezen, betogen dat op deze manier de waardering en het respect voor het landschap vergroot wordt. Bovendien creëert toegankelijkheid draagvlak voor behoud. Frans (woont op het platteland in Zuid-Holland, bezoeker, bewoner) zegt bijvoorbeeld: *“Omdat toegankelijkheid goed samengaat met waarden. Een goede zonering (ligging paden, entrees, parkeerplaatsen e.d.) zorgen voor toegankelijkheid, maar ook sturing van de bezoekers. Bezoek zorgt ook voor waardering en dus bescherming/draagvlak voor inzet.”* Daarnaast worden ook andere argumenten voor de openstelling van het landschap gebruikt. Zo vergelijkt Ben (woont op het platteland in Noord-Holland, agrarisch student) het openstellen van het kwetsbare landschap met het tentoonstellen van kwetsbare kunst. Niet openstellen is geen optie, betoogt hij: *“Omdat je er anders verdomd weinig aan hebt. Je hangt een Rembrandt toch ook niet in de kluis van het Rijksmuseum.”*

Maarten Fischer (woont in de stad in Utrecht, is genierter, vader en betrokkene multif. landbouw) plaatst zijn bijdrage in een internationale context. Hij schetst dat er in Engeland goede resultaten ontstaan, als het landschap voor iedereen opengesteld is: *“Omdat je daarmee echt draagvlak krijgt voor duurzaam behoud. Kijk maar wat er in Engeland allemaal aan organisaties bestaan voor ontwikkeling en beheer van landschap. In deze tijd is openheid key.”*

Anderen kijken vooral naar de praktische invulling van het al dan niet (kunnen) afsluiten van het landschap. Jan Steenis (woont in de stad in Noord-Holland, uitvoerder groene plannen) stelt bijvoorbeeld: *“Landschap kun je (gelukkig) niet afschermen. Deels gebeurt dit helaas al bij snelwegen. De beleving en herkenning van een gebied is een van de leefkwaliteiten. Het plaatsen van hekken of schuttingen (geluidsschermen) wordt al te veel uitgevoerd, dit kan soms niet anders, maar geeft een heel onvrij gevoel. Geef meer voorlichting van de verschillende landschapskwaliteiten, ontstaan en ontwikkeling. Onbekend maakt onbemind.”*

Meer mensen gebruiken het argument onbekend maakt onbemind. Ook voor Ron Janssen Zaerum (woont op het platteland in Limburg, werkzaam milieucoöperatie, gemeenten en Groengroep) is de vergroting van de betrokkenheid de belangrijkste reden om het landschap zoveel mogelijk open te stellen: *“Omdat bij een zonerings van recreatief gebruik mensen ervan genieten, er wat van opsteken, waarderen en zo een mooi landschap wordt behouden. Zie www.knopenlopen.nl hoe in Sevenum vele duizenden mensen op jaarbasis genieten wat wordt aangeboden. Wanneer platteland door gewone mensen niet beleefd wordt, wordt het niet gewaardeerd, is de kans groot dat andere ontwikkelingen plaatsvinden, welke landschap doen afbreken en zijn ondernemers niet gemotiveerd hier actief een fraai visitekaartje neer te leggen of mensen iets te bieden om platteland levendig te houden.”*

Andere voorstanders van openheid realiseren zich dat het niet om openheid zonder voorwaarden gaat. Ron M. (woont in de stad in Flevoland, landschapsbelever) stelt dat *“...juist door het open te maken (met heldere kaders uiteraard, niet alles kan) mensen echt onderdeel worden van het landschap ipv via een schermplaat bij een documentaire. Contact met landschap creëert verbondenheid!”* Zo ook Carlinbuldog (woont in de stad in Gelderland, is betrokken bij het landschap als wandelaar): *“Omdat met zonerings in bereikbaarheid (voetganger, fiets, auto, trein, bus) het landschap zo toegankelijk te maken is dat rekening gehouden kan worden met het karakter en de belasting van landschapsschoon en natuur, om zo grote aantasting te voorkomen.”*

De deelnemers aan de discussie die juist kiezen voor bescherming van het landschap, leggen in de regel de nadruk op de kwetsbaarheid: zij stellen dat bepaalde landschappen echt beschermd moeten worden. Bescherming is noodzakelijk voor behoud. Dat stelt Teylinger bijvoorbeeld (woont op het platteland in Zuid-Holland, wandelaar/fietsers): *“Omdat onbeperkte toegankelijkheid naar ik vrees de ondergang van dat landschap zou kunnen zijn. In het landschap leven dieren en groeien planten die een vorm van bescherming verdienen om in stand te kunnen blijven. Dat moet ons zoveel waard zijn, dat we een niet onbeperkte toegankelijkheid ‘voor lief nemen’.”* Ook Steven de Clercq (woont op het platteland in Utrecht) wijst op de kwetsbaarheid. Hij stelt dat bescherming noodzakelijk is om ook toekomstige generaties te laten genieten van het landschap: *“Beperkingen zijn noodzakelijk om het landschap in stand te houden en voor volgende generaties toegankelijk te houden. Beperkingen kunnen seizoengebonden zijn (broedseizoen), of het gevolg van zeldzaamheid (trilvenen), of simpel ‘op de paden blijven’”.*

Maar wanneer is een landschap kwetsbaar? Als de natuur teveel gebruikt wordt, zo stelt een aantal deelnemers. Jeroen Biemans (woont op het platteland in Noord-Brabant, penningmeester Stichting Mortel2 Udenhout) stelt bijvoorbeeld dat *“Wandelen en recreatie in de natuur is mooi voor de betrokkenheid, en iedereen moet van het landschap kunnen genieten maar we zijn met zo velen in die steeds schaarser wordende gebieden dat dit ten koste gaat van die gebieden. Ik*

woon vlak bij Nationaal park Loonse en Drunense Duinen, de enige dieren die ik daar tegenwoordig zie zijn (illegaal loslopende) honden, het enige geluid dat ik steeds vaker hoor zijn luidruchtige families die hun picknick-afval vrolijk achterlaten in het gebied etc. Dus ik kies voor bescherming boven toegankelijkheid."

Sommige deelnemers waarschuwen voor de Nederlandse eigenschap om sommige zaken over te organiseren. Zo wijst Saskia (woont op het platteland in Utrecht, bewoner, wandelaar) op een vorm van overregulering in Utrecht: *"Bij ons in het bos zijn rutterroutes en ook mountainbike routes. Waar die twee elkaar kruisen staan aan beide zijden waarschuwborden. Pas op, ruiters. En: Pas op, mountainbikes. Plus een bord: rutterroute, plaatje verplicht enz. En aan de andere kant een bord: mountainbike route. Dit is wel Nederland op zijn smalst. Waar geef je je geld aan uit en hoe weet je een mooi stukje natuur stuk te organiseren."*

Verdiepende vragen

Gedurende de discussie zijn er verschillende verdiepende vragen gesteld. De eerste vraag luidde: welk type landschap moet voor iedereen toegankelijk zijn en welke bijzondere onderdelen verdienen bescherming?

Een aantal deelnemers noemt concrete plekken, die niet, dan wel beperkt toegankelijk zouden moeten zijn. Ignas van Bebber (woont op het platteland in Noord-Brabant, natuurgids, voorzitter IVN Oss) noemt: *"Landschappen met water (uitgestrekte moerassen, Biesbosch, Waddenzee) zijn kwetsbaar. Overige landschappen hebben weinig te lijden van voetgangers en fietsers op de uitgezette paden."* Zijn argumentatie voor het beschermen van watergebieden luidt als volgt: *"Watergebieden in verbinding met grote waterlopen hebben nog steeds te maken met vervuiling. Gebieden met intensieve visserij, gaswinning blijven at risk door deze activiteiten. Intensieve recreatie met name door speedboten en jetski's geven zowel een visuele als een geluidshinder. Veel kleine, niet te controleren lozingen van plezier- en beroepsvaart bedreigen de waterkwaliteit. Watertoerisme dus beperken in kwetsbare gebieden."*

Anderen noemen als te beschermen landschappen: landschappen met zeldzame dieren en planten, ecologische verbindingszones en oude landschapselementen, gebieden met broedende vogels, Wadden, rivierlandschappen, duingebieden.

Vervolgens vroegen we wat de voordelen zijn van het openstellen van het landschap voor iedereen. Voor veel deelnemers is deze vraag lastig te beantwoorden. Sommige respondenten, zoals Willem44 (woont op het platteland in Zuid-Holland, wethouder), oordelen heel erg praktisch dat *"de landschappen zijn ontstaan zonder extra bescherming, waarom nu in eens wel beschermen??"* Anderen maken een onderscheid tussen het 'gemiddelde' landschap en de echt kwetsbare gebieden. Bas (woont in de stad in Gelderland, onderzoeker) stelt bijvoorbeeld dat het landschap in principe open is, behalve de meest kwetsbare plekken. Hij maakt een onderscheid tussen de term 'landschap' en de term 'natuur'. *"Landschap wordt vaak verward*

met natuur. Vanuit het oogpunt van de bescherming van biodiversiteit kun je er nog voor pleiten om bepaalde natuurgebieden extra te beschermen. Het landschap is overal en van iedereen en bovendien het resultaat van menselijk. Het landschap kun je niet afsluiten en dat hoeft ook niet. Je kunt er natuurlijk wel verstandig mee omgaan. Niet overal hoeft een asfaltweg te komen."

Hoe kunnen we het landschap beschermen zonder bepaalde gebieden geheel af te sluiten, vroegen we de deelnemers. S. Bakker (woont in de stad in Overijssel, wandelaar, fietser) stelt dat in de regel *"alle landschappen toegankelijk moeten zijn (m.u.v. broedseizoen), maar er mogen wel drempels zijn (lidmaatschap Natuurmonumenten e.d.)."* Hij stelt als voorstander van bescherming dat openstelling van het landschap positief kan zijn: *"Openstelling van natuurgebieden heeft nog niet geleid tot schade door overmatig gebruik. Juist door veel gebieden (landgoederen) open te stellen heeft de gewenste spreiding plaats en kan iedereen van de rust genieten."*

Anderen verwijzen naar creatieve mogelijkheden om het landschap gecontroleerd open te stellen. Zo stelt Marco van Schaik (woont in de stad in Gelderland, wandelaar en fietser) dat het grootscheeps aanleggen van wandelpaden een manier is om de natuur te ontsluiten, waarbij er toch een zekere bescherming gegarandeerd is: *"In principe zou heel Nederland met een dicht netwerk van wandelpaden toegankelijk moeten zijn. Uitzondering zijn gebieden met kwetsbare flora en fauna. We leven in een zeer dicht bevolkt land. De mogelijkheden voor contact met de natuur zijn te beperkt. Dit is schadelijk voor ons aller welzijn en gezondheid. Het landschap is geen eigendom van de boer, maar van ons allemaal, uiteraard wel met respect voor de boer die er zijn brood verdient."*

Marjan Vroom (woont op het platteland in Friesland, tekstschrijver, cursusdocent) stelt in navolging van de gecontroleerde ontsluiting, dat ieder gebied in principe zijn eigen 'geschikte toegang' kent: *"Elk type landschap heeft zijn eigen geschikte toegankelijkheid. Hebben we het over wandelen, fietsen, crossen of speedboten? In sommige plassen gebieden kun je lawaai-motoren op boten verbieden, maar de toegankelijkheid met kano, zeilboot en fluisterboot juist aanmoedigen. In de Waddenzee kun je delen geheel afsluiten (ook voor visserij), andere delen alleen openstellen voor begeleide groepen (rondvaartboot, wadlooptocht), weer andere delen ook toegankelijk maken voor visserij en andere bedrijvigheid. Een dergelijke duidelijke zonering geeft ruimte aan iedereen, maar toch ook veel bescherming. Dit is ook mogelijk in andere landschappen, waarbij je er naar moet streven om grote herkenbare zones te maken. Een gebied in Drenthe dat alleen toegankelijk is voor fietsers en wandelaars zou dan passen in een landschap van natuurgebied (bos, heide) en kleinschalige duurzame landbouw."*

4.5.2 Resultaten enquête

Bij het dilemma toegankelijkheid legde we de respondenten de volgende stellingen voor:

- Toegankelijkheid van het landschap leidt tot een grotere betrokkenheid.
- Het landschap is van iedereen, maar de grond niet. Bezoekers moeten zich daarom bewust zijn dat ze te gast zijn op het eigendom van anderen en zich daarnaar gedragen.
- Gemotoriseerd verkeer moet geweerd worden in natuurgebieden.
- Bedrijventerreinen, (spoor)wegen en sportvelden met hekken mogen de toegankelijkheid van het landschappen niet belemmeren. Meer kruisingen en doorgangen zijn nodig.
- Mensen toegang geven tot kwetsbare landschappen is schadelijk voor deze landschappen.

De resultaten laten een overwegend eensluidend beeld zien: 84,5% is het er (helemaal) eens dat toegankelijkheid leidt tot betrokkenheid en maar liefst 96,0% van de respondenten vindt dat bezoekers zich als gast moeten gedragen in het landschap. Drie kwart (74,5%) is het er (helemaal) mee eens dat gemotoriseerd vervoer geweerd moet worden en 61,6% vindt dat er meer kruisingen doorgangen moeten komen. Alleen over de laatste stelling zijn de meningen verdeeld. Ongeveer een derde (32,15%) is het er (helemaal) mee oneens dat toegang tot landschappen schadelijk is. 38% is het hier juist (helemaal) mee eens en 29,8% heeft geen uitgesproken mening over deze vraag.

4.5.3 Conclusies toegankelijkheid

Toegankelijkheid van het landschap kan haaks staan op de bescherming ervan. Toch zijn de meeste deelnemers van mening dat het landschap zoveel mogelijk voor iedereen toegankelijk moet zijn. Een toegankelijk landschap zorgt ervoor dat mensen het landschap kunnen beleven. Dat leidt tot een grotere betrokkenheid, waardoor mensen eerder bereid zijn om een actieve bijdrage aan het landschap te leveren. Onbekend maakt immers onbemind.

Er zijn ook mogelijkheden om het landschap te beschermen, zonder het geheel af te sluiten. Kwetsbare landschappen zouden bijvoorbeeld alleen in het broedseizoen afgesloten kunnen worden. Of ze kunnen afgesloten worden voor bepaald schadelijk gebruik (bijvoorbeeld gemotoriseerd verkeer).



5. Conclusies

Landschap is een onderwerp dat mensen aan het hart gaat. Het grote aantal bijdragen in deze online discussie en ingevulde enquêtes is daar een indicatie voor. Mensen zijn bereid om mee te denken over de toekomst van het Nederlandse landschap.

Wat opvalt in de discussie is de nuance die mensen aangeven. Er wordt niet zwart-wit gedacht over het landschap. Ja, veel mensen missen het landschap uit hun jeugd. Maar dat wil niet zeggen dat ze vinden dat er niks mag veranderen. De samenleving verandert, dus ook het landschap verandert. We leven niet in een museum. Uit de discussie blijkt dat veel mensen het niet onoverkomelijk vinden als er gebouwd moet worden in unieke landschappen. Wel vinden ze het belangrijk dat er een zorgvuldige afweging aan vooraf gaat. Zijn er nog andere mogelijkheden? Hoe kan de bouw zoveel mogelijk passend in het landschap gemaakt worden?

Het is goed om gebieden aan te wijzen die behouden moeten blijven, zoals de Nationale Landschappen. Maar dat betekent niet dat alles buiten die gebieden volgebouwd mag worden. Verrommeling ligt op de loer. Versturende elementen die vaak genoemd zijn in de discussie en de enquête zijn bedrijventerreinen, hoogbouw, loodsen en windmolens. Veel deelnemers breken een lans voor hergebruik van leegstaande gebouwen en bedrijven terreinen.

Sommige deelnemers stellen voor om alleen ontwikkeling toe te staan in verstedelijkte gebieden. Anderen vrezen dat dat leidt tot leegloop van het platteland. Ontwikkeling in het landelijk gebied kan de druk op de steden verlichten. Als mensen steeds minder groen in de buurt hebben, dan zullen ze steeds verder moeten reizen om dat groen op te zoeken. En dat komt het landschap niet ten goeden.

Hoogbouw in de steden vinden de meesten geen probleem. Maar in het landelijk gebied past het niet. Ook grootschalige nieuwbouwprojecten zijn veel deelnemers aan de discussie een doorn in het oog. Kleinschalige nieuwbouw, gebruik van natuurlijke materialen en streekgebonden elementen en veel groen rondom de nieuwe woningen zorgt voor een goede inpassing in het landschap.

Het behoud en beheer van het landschap is een gezamenlijke taak van de overheid, particuliere organisaties en individuele burgers. De overheid moet kaders stellen voor hoe we met het landschap om moeten gaan en mensen en organisaties stimuleren om hun verantwoordelijkheid te nemen ten aanzien van het landschap. Wanneer mensen zelf bijdragen aan het beheer en behoud van het landschap, dan leidt dat tot een grotere betrokkenheid, meer interesse, meer waardering en meer kennis.

Veel mensen zijn bereid hun steentje bij te dragen aan het landschap. Ze trekken er regelmatig op uit om te recreëren in het landschap, en daar mag wat tegen over staan. Ze kopen streek- en/of seizoensproducten, houden de plannen van hun gemeente en provincie in de gaten en proberen daar invloed op uit te oefenen en zijn lid van een vereniging die zich inzet voor het beheer en behoud van het landschap. Zelf actief het landschap onderhouden (bijvoorbeeld wilgen knotten of houtwallen onderhouden) gebeurt iets minder vaak.

De meeste deelnemers vinden het logisch dat de overheid een deel van de belastinginkomsten aan het beheer en behoud van het landschap besteedt. Het landschap is van iedereen, dus dan is het logisch dat iedereen er aan mee betaalt.

Sommige deelnemers pleiten voor betalen voor het gebruik van het landschap. Het gaat dan met name om gebruik dat schadelijk is voor het landschap, bijvoorbeeld het gebruik van motorboten. Wanneer het landschap commercieel geëxploiteerd wordt, dan moet de exploitant daarvoor betalen, is de heersende mening in de discussie. Particulieren die bijdragen aan het beheer van het landschap, moeten daarvoor gecompenseerd worden, vindt het merendeel.

Toegankelijkheid van het landschap kan haaks staan op de bescherming ervan. Toch zijn de meeste deelnemers van mening dat het landschap zoveel mogelijk voor iedereen toegankelijk moet zijn. Een toegankelijk landschap zorgt ervoor dat mensen het landschap kunnen beleven. Dat leidt tot een grotere betrokkenheid, waardoor mensen eerder bereid zijn om een actieve bijdrage aan het landschap te leveren. Onbekend maakt immers onbemind.

Er zijn ook mogelijkheden om het landschap te beschermen, zonder het geheel af te sluiten. Kwetsbare landschappen zouden bijvoorbeeld alleen in het broedseizoen afgesloten kunnen worden. Of ze kunnen afgesloten worden voor bepaald schadelijk gebruik (bijvoorbeeld gemotoriseerd verkeer).

Wat opvalt in de enquête, is dat er nauwelijks een noemenswaardig verband is tussen de achtergrondkenmerken van de deelnemers en de antwoorden die ze geven. Voor hun mening over het landschap maakt het niet uit of respondenten in de stad of op het platteland wonen, hoe lang ze er al wonen en in welke provincie ze wonen.

Het landschap is van ons allemaal. In veel bijdragen van de deelnemers klinkt tussen de regels door dat ze trots zijn op het landschap. De meeste deelnemers zien de schoonheid en de meerwaarde ervan in en zijn bereid om een bijdrage te leveren, financieel, organisatorisch of fysiek.